



ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ
СОЦИАЛЕН ФОНД



ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
ДОБРО УПРАВЛЕНИЕ

ПРОЕКТ: Съдебната експертиза в България и в страните от ЕС /граждански процес/;

ВЪЗЛОЖИТЕЛ: Оперативна програма „Добро управление”,
Договор № BG05SFOP001-3.003-0004-C02/05.09.2017 г.,
осъществяван с финансовата подкрепа на Европейския
социален фонд на Европейския съюз;

ИЗПЪЛНИТЕЛ: Сдружение „СЕФИТА”,
чрез група от 6-ма външни експерти, на основание
сключени договори след проведена открита процедура за
избора им;

ЕТАП: Дейност 4.:
Обобщаване на резултатите от извършените проучвания,
анализи и систематизиране на данни относно характера на
отношенията, възникващи във връзка с възлагане и
извършване на съдебни експертизи и експертната дейност
при извънсъдебни спорове, както и относно статута на
съдебните експерти. Съдебната експертиза като елемент от
съдебната система и като средство за решаване на спорове.

ОКОНЧАТЕЛЕН ДОКЛАД ©

м. Септември 2018 г. – м. Октомври 2018 г.

----- www.eufunds.bg -----



СЪДЪРЖАНИЕ

A. DE LEGE LATA	4
1. Необходима ли е експертиза на съдебния процес и ако да, защо е така? .	4
2. Какво очаква съдът да извърши за него съдебният експерт?	4
3. Какъв е приносът на съдебната експертиза за съдебния процес (континентална правна система)?	4
3.1. Теории, които разглеждат експертизата като доказателствено средство	5
3.2. Теории, според които експертизата не е доказателствено средство.....	8
3.3. Теории, които допускат двойствена процесуална природа на експертизата	8
3.4. Теории за експертизата като съдебен оглед.....	8
3.5. Теории за експертизата като самостоятелен вид доказателство.....	9
3.6. Теории за експертизата като помощно средство на съда.....	10
3.7. Съвременни схващания за същността на съдебната експертиза.....	10
4. Как съдът намира и назначава подходящ експерт за извършване на съдебна експертиза?	12
4.1. Кой експерт е „подходящ“ за извършване на съдебни експертизи?	12
4.2. Как назначаващият орган осъществява избор на подходящ експерт?	16
4.3. Как се назначава/възлага съдебна експертиза?	16
4.4. Как се назначава/възлага колективна или комплексна съдебна експертиза? ..	18
4.5. Основания за отвод на вещото лице.....	18
5. Какви отношения възникват по повод възлагането на съдебни експертизи?	19
6. Как се извършва съдебна експертиза и какво съдържа?	19
7. Как се цени заключението на съдебната експертиза?	21
8. Какъв допълнителен принос има съдебният експерт след извършване на експертиза?	22
9. Как се оценява и остойността трудовото участие на съдебния експерт за извършена експертиза?	23
9.1. Съгласно чл. 19 от Наредба № 2/2015 г. на МП за вписването, квалификацията и възнагражденията на вещите лица:	23
9.2. Съгласно чл. 23 от Наредба № 2/2015 г. на МП за вписването, квалификацията и възнагражденията на вещите лица:	24
9.3. Съгласно чл. 27, ал. 1 от Наредба № 2/2015 г. на МП за вписването, квалификацията и възнагражденията на вещите лица:.....	26
9.4. Съгласно чл. 31, ал. 1 от Наредба № 2/2015 г. на МП за вписването, квалификацията и възнагражденията на вещите лица:.....	26



10. Какви етични стандарти има въведени за съдебни експерти?	27
11. Каква защита е предвидена за съдебните експерти при изпълнението на функциите им?	27
12. Кой осъществява наблюдение и контрол за дейността на вещите лица?	28
13. Бележки под черта.	28
Б. DE LEGE FERENDA	31
1. Какъв е структурният модел на съдебната и на правосъдната система, и къде е мястото на съдебната експертиза? (Предложение 1.)	31
2. Как да оптимизираме характера на отношенията, които възникват по повод извършването на съдебни експертизи? (Предложение 2.)	37
3. Как да повишим ефекта от ползването на експерти в съдебния процес? (Предложения 3. и 4.)	39
4. Как да повишим качеството на експертния продукт? (Предложения 5., 6., 7. и 8.)	41
5. Как да се извършва адекватна оценка и остойностяване на съдебната експертиза? (Предложения 9., 10. и 11.)	43
6. Как да се извършва ефективно наблюдение и контрол на дейността на съдебните експерти, които да осигуряват подобряване на съдебното експертизиране? (Предложение 12.)	45



ОКОНЧАТЕЛЕН ДОКЛАД[©]

A. DE LEGE LATA

1. **Необходима ли е експертиза на съдебния процес и ако да, защо е така?**

- да, поради усложненията във връзка с развитието на обществените отношения,
- да, поради развитието на научните знания.

2. **Какво очаква съдът да извърши за него съдебният експерт?**

- според ГПК (АПК) → да му предостави особен вид доказателствено средство (заключение по допуснатата експертиза на база оценка на събраните доказателства),
- според НПК → да бъде реализиран един доказателствен способ по отношение на специален вид доказателства, резултатите от който да се отразят в заключение на експертизата;
- според ЗСВ → „Вещото лице извършва експертизи“ (чл. 395 ал. 1), без да се конкретизира нито що е то „вещо лице“, нито какви действия предприема по „извършването“, нито какво представлява продукта „експертиза“.

Но на основание чл. 403. (1) от ЗСВ е предвидено Министерът на правосъдието, съгласувано с пленума на Висшия съдебен съвет, да издаде наредба за:

1. реда и сроковете за предложения за включване и промени на списъците на специалистите, утвърдени за вещи лица;
2. условията, на които трябва да отговарят специалистите, утвърдени за вещи лица;
3. условията и реда за определяне възнагражденията на вещите лица;

В допълнителните разпоредби към Наредбата е формулирано определение за експертиза:

ДР § 1 т. 4. "Експертиза" е процесуално регламентирана дейност, извършвана по искане на компетентния орган от лица, които притежават специални знания и умения за изследване на определени обекти или други обстоятелства, свързани с изясняването на определени обстоятелства.

3. **Какъв е приносът на съдебната експертиза за съдебния процес (континентална правна система)?**

В теоретичен план е спорно каква е процесуалната същност на съдебната експертиза и в тази връзка нейния принос за съдебния процес – особено от края на XIX ÷ началото на XX век, когато се наблюдава широко навлизане на съдебната експертиза в съдопроизводството, поради редица обективни предпоставки:



- демократизиране на европейската правна система,
- бурен ръст на частните науки, което довежда до повишаване възможностите за изследване на веществените доказателства,
- нарастване на социалната потребност за извършване на съдебни експертизи;

У нас още в първия Закон за съдопроизводството от 1882 г. е формиран раздел, посветен на експертизата - в чл. 102 от този закон е закрепен **принципът за назначаване на експертиза по усмотрение на мировия съдия или по молба на страните**. Законодателят въвежда изискването, че експертиза следва да се назначава тогава, когато са необходими особени познания.

3.1. Теории, които разглеждат експертизата като доказателствено средство

⇒ като вид свидетелстване (характерно за англо-амер. система)

Различия свидетел ↔ вещо лице:

- в задачите и в правното положение:

Свидетелят е длъжен да изложи онова, което е видял, чул и пр. Напротив, експертът трябва да се справи с други, свои собствени, специфични задачи: той трябва да подпомогне съда за „точното разбиране на някое обстоятелство, което се среща по делото“.

Свършено особено е и правното положение на експерта в сравнение с това на свидетеля. Експертът не само че не е свидетел, но и сам има право да разпитва свидетели, да се запознае със събраните по делото сведения, да предприема самостоятелни издирвания, да присъства при извършването на следствието и т. н. Предвид на всичко това не може да се поддържа, че законодателят отнася вещите лица към категорията на свидетелите и смесва експертизата със свидетелстването.

За разлика от свидетелите, вещите лица имат право да се съвещават преди да дадат заключение и ако те са дошли до единодушно мнение, тяхното заключение може да бъде изложено пред съда от един от тях. Свидетелите, напротив, винаги дават показанията си поотделно, недопустимо е един свидетел да дава показания от името на друг, всеки свидетел излага само своите възприятия.

Съществуват чувствителни различия и в условията, на които трябва да отговаря едно лице, за да бъде назначено в качеството на експерт или на свидетел: докато свидетел може да бъде всеки, без тесен кръг изключения, в качество на вещи лица могат да се призовават само лица, които имат специални знания или опитност в даден клон на науката, техниката или каквото и да е занятие.

- в начина, по който се създават експерта и свидетеля:

„Свидетелите, пише известният френски процесуалист Фостен Ели, се създават от престъпното деяние - експертите, напротив, се избират от съдията“.



Подчертава се по-специално и мисълта, че свидетелят е рожба на случая, а експертът се създава от съда.

- в съдържанието на направеното от експерта и от свидетеля:

„Свидетелят, пише Фойницки, дава показания за факти и е длъжен да се въздържа от съждения и мнения върху тях. Експертът, напротив, се призовава, за да даде мнение върху тези факти“.

- във времето, когато са направени наблюденията:

„Свидетелят, пише Шарлиа, прави своите наблюдения преди още съдебната власт да е образувала дело [...], експертът се назначава съдебно.“

Лицата, които благодарение на техническата си и/или научна подготовка са направили някои наблюдения (преди процеса) и по-късно бъдат поканени да ги изложат пред съда, не са експерти, а особен вид - т. н. **вещи (технически) свидетели**.

- в съзнанието, с което са направени тези наблюдения:

Според Шарлиа, „свидетелят възприема фактите без някакво намерение от негова страна; експертът ги възприема не само по своя воля, но даже и с една определена цел.“

- в отношението на експерта и свидетеля към фактите:

Съдията призовава свидетеля, защото последният познава вече един факт; а експертът, напротив - за да опознае даден факт. Познанието на свидетеля съществува предварително, познанието на експерта се формира впоследствие.

Понеже връзката на свидетеля с релевантните за процеса факти е „индивидуална, историческа и случайна“, а тази на експерта - „рационална, научна“, твърди се, че свидетелят не може да бъде нито заместен, нито представляван, докато експертът винаги може да бъде заместен с друг.

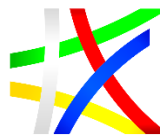
- съдебната поръка като разграничителен критерий:

Според Фойницки: „Свидетелят обикновено наблюдава случайно факта, за установяването на който е призван в съда. Експертът, напротив, всякога извършва това наблюдение по поръчение на съдията, нарочно. По това експертът се различава много рязко даже от вещите свидетели, на които прилича по притежанието на специални познания“.

3.1.1. Според Сабатини: Експертизата е доказателствено средство, защото е един от начините, посредством които доказателственият факт се манифестира в процеса и приобщава към делото, какъвто е случаят с актовете на съда или актовете, в които се проявява свидетелстването.

3.1.2. Според акад. Стефан Павлов:

Нито един институт на процеса обаче не би могъл да бъде разбран и изяснен правилно, ако се разглежда изолирано, сам за себе си, откъснат от общата процесуална



система, въвн от неговата диалектическа връзка със съдебния процес като органическо цяло.

Това е така, защото всяка процесуална система представлява не случайно струпване, механически сбор от отделни институти, които могат да бъдат поставяни в произволни комбинации, а едно органическо цяло, отделните елементи на което се намират в тясна връзка и взаимодействие, преплитат се едно в друго, допълнят се едно друго.

Възприемем ли един такъв подход към проблема веднага става ясно, че разграничителният критерий между експерта и свидетеля, между института на експертизата и този на свидетелстването, трябва да се търси не другаде, а в тяхното различно място и роля в съдебния процес, в тяхната особена, специфична функция, в сравнение с тази на другите институти, която функция единствено може да оправдае тяхното самостоятелно съществуване и уреждане в системата на действащото право.

Същността на експертната активност в процеса не може да се определи правилно, като се разглежда сама за себе си, а само като се постави във връзка с процесуалната дейност на съда и страните и се изясни нейната задача с оглед на цялостния процес и неговите цели. Следователно, за да определим процесуалната функция на съдебния експерт и свидетеля трябва да си поставим въпроса не какво съдържа тяхното изложение пред съда, но каква работа са натоварени да извършат за осъществяване целите на правораздаването, защо се призовават, в какво отношение трябва да подпомогнат съда, който разглежда и решава делото.

Експертизата се явява процесуален институт, който подпомага съда при оценката („точното разбиране“) на известни обстоятелства по делото в най-широк смисъл на тази дума и тая помощ има място тогава, когато за въпросната оценка са необходими специални сведения и опитност (научни или технически познания), каквито съдията не притежава и не е длъжен да притежава, тъй като лежат въвн от кръга на неговата специална професионална подготовка.

При това положение, експерт ще бъде всяко лице, което се привлича в процеса, за да подпомогне съда при оценката на доказателствения материал, когато за това са необходими специални познания, каквито съдията не притежава.

Без значение за процесуалното качество на привлеченото в процеса лице е обстоятелството дали фактите, които излага, са възприети случайно или нарочно.

Първата функция на експерта - по събирането на доказателствения материал, не по-малко от втората - по неговата оценка, отличава експерта от лицата, които са привлечени в процеса в ролята на свидетели. Свидетелите никога не играят активна процесуална роля.



На практика експертът често се призовава не само да разреши един специален въпрос, но и да събере необходимите за неговото разрешаване материали.

3.2. Теории, според които експертизата не е доказателствено средство

- ⇒ експертизата като частичен съдебен процес, който се развива в рамките на общия, но не разрешава правни, а само фактически въпроси, за които са необходими специални знания. Заключение – като акт на присъждане по специален фактически въпрос,
- ⇒ експертизата като институт за подпомагане на съда (aiuto di giudice);

3.3. Теории, които допускат двойствена процесуална природа на експертизата

- ⇒ смесена процесуална природа на експертизата;
Двойствен характер - доказателствено средство и нещо друго: най-често попълване познанията на съда, подпомагане на съда,
- ⇒ разнородна процесуално-правна природа на експертизата;

3.4. Теории за експертизата като съдебен оглед

Експертизата, според френския процесуалист Боние, се явява "увеличителна леща", с която съдът всякога има право да си послужи, като си запазва и възможността да прецени напълно свободно, доколко точни и верни са получените от нея изображения. Експертизата не е нищо друго, освен едно разширение, "допълнение на огледа". Самият експерт, според същия автор, се явява само „инструмент“ в ръцете на съдебния орган, натоварен с извършването на огледа, само „помощник“ на съда.

Това схващане страда от **съществени недостатъци** по следните няколко съображения:

- а) Експертизата може да се извърши и без участието на съда - например освидетелстване на обвиняем, който се е оказал умствено разстроен. Тук експертите не се явяват асистенти, помощници на съда, а напълно самостоятелни органи,
- б) Експертизата може да не бъде придружена с оглеждането на лица или вещи - експертът може да бъде призован да даде мнение върху факти, установени чрез някои от познатите доказателствени средства,
- в) Законодателят е задължил съда да извършва предварителен оглед на предметите, върху които се произнася експертът, т. е. да разглежда тези предмети, за да ги включи посредством съставения за целта протокол в доказателствения материал по делото. Ако огледът на експерта и неговият протокол за извършената експертиза в частта му, която се отнася до фактите, които са проучени, върху които почива даденото заключение, имаше за цел да установи тези факти, горните разпоредби не биха съществували. Те намират оправдание в това именно, че **огледът на експерта няма установителни задачи досежно фактите, предмет на извършената експертиза**, т. е., че **той не е и не може да се разглежда като институт, сроден по своята юридическа**



природа на огледа, извършван от следователя или съда, че той няма същото назначение, което има последният оглед и не може да го замести. **Поначало огледът на експерта не се явява нищо друго освен средство, за да може същият да си състави мнение, за да може да даде с помощта на своите теоретически и практически познания исканото от следователя или съда заключение.**

„Във всички случаи, когато експертът извършва оглед, **главната цел не е огледът. Огледът е само средство. Целта на експерта е да си състави известно мнение, да изведе заключение**“ (Митер-Майер).

От всичко това става ясно, че **огледът на експерта не е оглед в собствен смисъл на тази дума и не бива да се смесва с огледа, извършван съгласно закона, от следователя и съда.**

г) Не само когато експертизата се извършва в отсъствие на съдията, но и когато същият присъства и ръководи дейността на експерта, не може да се поддържа, че последният се явява „обикновен помощник“, „инструмент“ в ръцете на съда.

Експертът следователно, съгласно закона, не е обвързан от въпросите на съда при самите издирвания. Опитът показва, че въпросите, предлагани от съдията, често не отговарят на особеностите на дадения случай, а и още по-често се случва тези въпроси да не изчерпват предмета. Не може и да бъде другояче, защото за правилното поставяне на тези въпроси са необходими специални познания, каквито съдията не притежава. **Ето защо експертът е длъжен да се справи с делото самостоятелно до известна степен.** Тази самостоятелност на експерта именно не ни позволява да го третираме като обикновено оръдие в ръцете на съдията.

Същинският оглед е всякога непосредствено възприемане на дадени факти от следователя или съда. Изложението на експерта пък, с което последният установява предмета на експертизата, не е нищо друго освен особен вид свидетелско показание (вещо свидетелстване).

Най-важната разлика между експертизата и огледа обаче някои автори виждат в това, че съдебният оглед не е доказателство, а само способ, посредством който съдът получава необходимия му доказателствен материал, като последният може да се състои в писмени или веществени доказателства. Експертизата не дава нито писмени, нито веществени доказателства, а съвършено особен вид доказателство, наречено мнение на експертите.

3.5. Теории за експертизата като самостоятелен вид доказателство

В съдебно-процесуалната доктрина господства възгледът, че експертизата не е нито особен вид свидетелско показание, нито допълнение на огледа или разновидност на друго някое доказателствено средство, но **отделен, самостоен вид доказателство (доказателствено средство)**, чийто особен характер го отличава от всички други и го



поставя в една отделна, особена категория сред системата на процесуалните доказателствени средства.

Според Исаченко: Експертизата не е „начин за възприемане на убеждение“ (какъвто начин е огледът) в истинността или неистинността на известни факти, а „средство за убеждение“.

Според същия автор: „Експертите са лица, които, като вещи по даден предмет, са в състояние да разяснят на съда всичко, което за него е неизвестно, неясно и непонятно и с помощта на такова разяснение да го доведат до известно убеждение, поради което това разяснение (заключение) се явява не като начин за възприемане, а средство за убеждение, т. е. **самостоятелно доказателство**“.

Схващането, че експертизата се явява самостоятелен вид доказателствено средство е било усвоено и от нашия ВС, който с Решението си под № 37 от 1900 г. изрично изтъква, че **експертизата трябва да се разглежда като „самостоятелно доказателство“**.

3.6. Теории за експертизата като помощно средство на съда

Според Дирито Бети: Експертизата е форма на интелектуално подпомагане, дадено на съдията за оценка на едно доказателство.

Същият автор различава два вида експерти: експерти – помощници на съда, и експерти – помощници на страните.

Теорията, която определя експертизата като помощно средство на съда, поставя в значителна степен по-правилно проблема и преодолява сериозни грешки на анализиранияте предходни теории и схващания.

- На първо място, привържениците на тази теория застават на правилно построена методологическа основа, като най-напред разглеждат въпроса дали експертизата се явява доказателствено средство, респ. доказателство, и след това пристъпват към обсъждане на проблема за нейното място в системата на действащото процесуално право,
- На второ място, въпросните автори успяват да доловят, че експертизата не може да се разглежда като доказателствено средство, т. е. че тя е нещо повече и по-друго от процесуално-технически способ за възпроизвеждане на един факт, но че същата не е и особен частичен процес, ограничаващ юрисдикцията на съда;

3.7. Съвременни схващания за същността на съдебната експертиза

Обхващайки института на експертизата в неговата цялост, веднага правят впечатление следните негови особености:

а) Експертизата представлява един оригинален институт, който се отличава от всички други по своя строеж и процесуални задачи. Общо взето съдебният експерт е подчинен на особен, специфичен за него процесуално-правен режим, различен от този на всички други



участващи в процеса лица,

б) Редица основни правила, на които са подчинени всички познати в процеса доказателства и доказателствени средства (свидетелски показания, писмени документи, веществени доказателства и пр.), нямат приложение спрямо експертизата.

Експертизата се явява различен от доказателствата и доказателствените средства процесуален институт, със своя собствена процесуална структура и задачи, **които му отреждат и отделно, самостоятелно място в системата на действащото процесуално право.**

(ПРОБЛЕМ 1.)

Както е известно, всяко лице, което се е конституирало като страна в процеса, има право „да представи доказателства за това, което твърди“. Това право на страните се отнася до всички видове доказателства и доказателствени средства, без изключение. Ако законодателят причисляваше експертизата към една от тези две категории, би трябвало да даде право на страните, покрай всички други доказателства и доказателствени средства (свидетелски показания, документи и пр.), да могат да представят в подкрепа на това, което твърдят, и експертиза.

На следващо място, ако приемем, че експертизата се явява доказателство (доказателствено средство), **необяснимо остава**, защо съдията има право да откаже на страните назначаването на експертиза, когато се знае, че същият не може да откаже допускането на представените доказателствени средства, например писмени документи.

Най-сетне, ако експертизата се явява доказателство (доказателствено средство), необяснимо остава, освен изключителното право на съда да назначава експертиза, но и изключителното му право да определя нейния предмет, задачите на вещите лица — въпросите, които последните трябва да разяснят с помощта на своите специални познания. **Страните също би трябвало да имат права в това отношение, защото при горното положение излиза, че експертизата се явява едно доказателство (доказателствено средство), което може да се посочва, представя и въобще използва само от съда.**

Ако законът гледаше на експертизата като на доказателствено средство, какви могат да бъдат съображенията му да въведе едно такова ограничение досежно използването на същата, правейки я доказателство (доказателствено средство), което се намира на разположение на съда, но не на страните?

Общото, онова, което наблюдаваме при всяка експертиза и което ни дава основание да говорим за наличността на експертно заключение, се явява обстоятелството, че направеното изложение подпомага съда при оценката („точното разбиране“) на факти и данни по делото, било като дава на съдията необходимите за тази оценка специални знания, било като предлага готови заключения или мнения. **Не се касае следователно до**



дейност във връзка с техническото установяване, а във връзка с оценката на фактическия материал по делото.

Онова, което прави от едно лице експерт, не е дейността по събиране на доказателствения материал, а обстоятелството, че дава заключение, мнение, че подпомага съда при оценката на събраните материали.

Т.е. → Експертизата е особен процесуален институт, който трябва да подпомогне съда при оценката на доказателствения материал, когато за това са необходими специални познания.

4. Как съдът намира и назначава подходящ експерт за извършване на съдебна експертиза?

4.1. Кой експерт е „подходящ“ за извършване на съдебни експертизи?

Според Закона за съдебната власт, експертът, извършващ експертиза по възлагане от органите на съдебната власт, се нарича „вещо лице“. (чл. 395, ал. 1 от ЗСВ)

В допълнителните разпоредби към закона не е дадено определение за „вещо лице“, но такова се съдържа към наредбата, издадена на основание чл. 403, ал. 1 от ЗСВ (Наредба № 2/2015 г. на Министъра на правосъдието):

ДР § 1, т. 1 „Вещо лице“ е специалист със специални знания и умения, включен в списък по чл. 398 от Закона за съдебната власт, както и специалист със специални знания и умения, който е назначен при условията на чл. 396, ал. 2 от Закона за съдебната власт.

Изискване 1. → Да е включен в списък по чл. 398 от ЗСВ, но „при необходимост за вещо лице или преводач може да се назначи и специалист, който не е включен в съответния списък“. (чл. 396, ал. 2 от ЗСВ)

Как се извършва включването на специалисти в списъците за вещи лица?

ЗСВ Чл. 398. (1) За всеки съдебен район на окръжен и на административен съд, както и за специализирания наказателен съд се съставят списъци на специалистите, утвърдени за вещи лица и за преводачи.

(2) Върховният касационен съд, Върховният административен съд, Върховната касационна прокуратура, Върховната административна прокуратура и Националната следствена служба при необходимост утвърждават отделни списъци за нуждите на своята дейност.

(3) Когато нуждите на съответния орган на съдебната власт налагат това, той може да назначи вещо лице или преводач от списъците на други съдебни райони.

(4) Списъците по ал. 1 и 2 са публични.

Чл. 399 (1) Предложения за включване на специалисти в списъците на вещи лица и преводачи правят министерства, ведомства, учреждения, общини, съсловни и други



организации и научни институти.

(2) Предложение за включване в списъците на вещи лица и преводачи могат да правят лично и самите специалисти.

(3) Предложенията за включване в списъците по чл. 398, ал. 1 се правят до председателя на съответния съд.

(4) Предложенията за включване в списъците по чл. 398, ал. 2 се правят до всеки административен ръководител на съответния орган на съдебната власт.

Чл. 400. (1) В предложенията се вписват трите имена на специалиста, домашният му адрес, телефон за връзка и данни за неговото образование, специалност, месторабота, заеманата длъжност, продължителността на трудовия му стаж, стажът му като вещо лице или преводач и допълнителната квалификация.

(2) Обстоятелствата по ал. 1 се удостоверяват със съответните документи, които се прилагат към предложението.

Чл. 401. (1) Списъците по чл. 398, ал. 1 се утвърждават от комисия в състав: председателят на апелативния съд или определен от него съдия, председателят на апелативния специализиран наказателен съд или определен от него съдия, апелативният прокурор или определен от него прокурор, ръководителят на апелативната специализирана прокуратура или определен от него прокурор, председателят на окръжния съд, председателят на специализирания наказателен съд, окръжният прокурор, ръководителят на специализираната прокуратура и председателят на административния съд.

(2) Списъците по чл. 398, ал. 2 се утвърждават от комисия в състав: председателят на Върховния касационен съд, председателят на Върховния административен съд и главният прокурор.

(3) Утвърдените списъци се изпращат на министъра на правосъдието за обнародване в "Държавен вестник" и за публикуване в интернет.

(ПРОБЛЕМ 2.)

От анализа на процедурата се установява, че тя е изцяло документална – не се извършва събеседване с кандидата, не се изисква представяне на референции (от работодател и/или съсловни организации).

(ПРОБЛЕМ 3.)

Утвърждаващите списъците комисии са съставени единствено от представители на съдебната власт, които по презумпция нямат специалните знания, изисквани за кандидатите, т.е. комисииите извършват оценяване в условията на **познавателен парадокс**.

(ПРОБЛЕМ 4.)

От текста на чл. 400, ал. 1 е видно, че кандидатът за вещо лице може да заема



определена длъжност по месторабота, т.е. да е в трудово-правни отношения с работодател. Практиката на финансово-счетоводните отдели на съдилищата е обаче да изискват от вещите лица, с оглед икономии на дължими за сметка на работодателя осигурителни вноски, вещите лица да декларират, че са регистрирани като самоосигуряващи се лица.

(ПРОБЛЕМ 5.)

Вещите лица, назначени по трудови правоотношения съгласно Кодекса на труда, следва да се съобразяват с изискванията за полагане на извънреден труд – да се извършва със знанието и без противопоставянето на работодателя. (чл. 143, ал. 1 от КТ)

Възлагащият орган не поставя изискване пред вещото лице да представя декларация или по друг начин да удостоверява, че дейността му се осъществява със знанието и без противопоставянето на работодател, с който е в трудово-правни отношения.

Изискване 2. → От ал. 2 на чл. 396 от ЗСВ е видно, че „при необходимост за нещо лице или преводач може да се назначи и специалист, който не е включен в съответния списък“.

Тъй като не се специфицира нито вида, нито характера на необходимостта, упомената в чл. 396 ал. 2 от ЗСВ, то практически всеки специалист може да попадне в орбитата на лицата, на които се назначава извършването на съдебна експертиза.

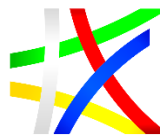
(ПРОБЛЕМ 6.)

Известно е от практиката, че не всеки добър специалист се проявява и като добър съдебен експерт.

Други изисквания, съгласно Наредба № 2/2015 г. на МП:

Чл. 7. (1) *За нещо лице може да бъде утвърдено дееспособно лице, което отговаря на едно от следните изисквания:*

- 1. заема академична длъжност - "доцент" или "професор", във висши училища, научни организации или Българската академия на науките;*
- 2. има висше образование с придобита образователно-квалификационна степен "магистър" и има най-малко 5 години стаж по специалността;*
- 3. има висше образование с придобита образователно-квалификационна степен "бакалавър" и има най-малко 7 години стаж по специалността;*
- 4. има средно образование и най-малко 10 години стаж по специалността;*
- 5. е служител на МВР и има завършено специално обучение в Академията на МВР или Научноизследователския институт по криминалистика на МВР;*
- 6. е лекар с призната специалност по съдебна медицина, лекар без такава специалност, който работи в структура на лечебното заведение, осъществяващо*



дейност по съдебна медицина, лекар с друга медицинска специалност или лекар по дентална медицина.

(2) Лицето по ал. 1 трябва да отговаря и на следните условия:

1. да не е осъждано за престъпление от общ характер;
2. да не е лишено от право да упражнява професия или дейност;
3. да не осъществява функции по правораздаване в системата на съдебната власт;
4. да има разрешение за постоянно пребиваване в Република България, ако лицето не е български гражданин или гражданин на Европейския съюз, на държава - страна по Споразумението за Европейското икономическо пространство, или на Конфедерация Швейцария;
5. да е вписано в съответния регистър на лицата, притежаващи определена професия, правоспособност или квалификация, когато такова вписване се изисква по закон;
6. да притежава диплома, свидетелство, удостоверение, сертификат, лиценз или друг документ, издаден от висше училище, професионална организация или учреждение по силата на закон, с който документ се удостоверява наличието на съответната квалификация или правоспособност.

(ПРОБЛЕМ 7.)

В случаите, когато служител на МВР се назначава за вещо лице от орган на досъдебното производство, който също е служител на МВР, е допустимо възникването на конфликт на интереси.

Прочее от въведени текстове с последното изменение в Наредбата (ДВ, бр. 82/2018 г.) - в чл. 20, чл. 21 и чл. 22а, се установява, че за вещо лице може да бъде определен и „служител на Прокуратурата на Република България (ПРБ), назначен на експертна длъжност“. Предвид йерархичната структура на ПРБ също може да се предполага възникването на конфликт на интереси, когато служителят на експертна длъжност е ангажиран за извършване на експертиза в досъдебното производство.

Следва да се има предвид, че съгл. чл. 35, ал. 2 от Наредбата: „Към всяка експертиза вещото лице представя декларация, че не е в конфликт на интереси във връзка с изготвянето ѝ.“

(ПРОБЛЕМ 8.)

За въведената с последните изменения на Наредбата категория вещи лица - „служител на ПРБ, назначен на експертна длъжност“, не се поставят квалификационни изисквания, съгласно чл. 7 от същата.

(ПРОБЛЕМ 9.)

Допускането в Наредбата, че за вещи лица могат да бъдат назначавани служители



на МВР и на ПРБ, е в дисонанс със същественото изискване към съдебните експерти - да са равно отдалечени от страните и другите участници в съдебния процес. (чл. 2, т. 2 от Наредбата – принцип на процесуалната независимост)

(ПРОБЛЕМ 10.)

С ДР към Наредбата, по т. 4 експертната се определя като „процесуално регламентирана дейност“, но към вещите лица, извършващи експертизи, макар и да се поставят изисквания за „професионална подготовка и повишаване на квалификацията“ (чл. 3, т. 4 от Наредбата), не се изисква да притежават процесуални знания.

4.2. Как назначаващият орган осъществява избор на подходящ експерт?

Действащата по настоящем нормативна уредба не предвижда процедура и критерии за избор на съдебен експерт за извършване на назначени съдебни експертизи.

В редакцията на ЗСВ от 2007 г. е бил въведен принципът на случайния подбор:
Чл. 396. (1) Вещо лице се назначава от органа, който възлага експертната, на принципа на случайния подбор от съответния списък на специалисти, утвърдени за вещи лица.

С изменение на ЗСВ от 2011 г. (ДВ, бр. 1/2011 г.) принципът на случайния подбор отпада.

(ПРОБЛЕМ 11.)

Изборът на съдебни експерти за извършването на съдебни експертизи се осъществява изцяло по субективни критерии → по преценка на назначаващия орган в условията на познавателен парадокс.

Назначаването за вещи лица на служители на МВР и ПРБ, както и на служители от администрациите на съдилищата и от органите на съдебната власт, може да се преценява и като проявление на неявна форма на ДМС, съществено различаващо се от предназначението на института на съдебната експертиза.

(ПРОБЛЕМ 12.)

Назначаването на вещо лице за извършване на съдебна експертиза, имащо несъответстваща или по-ниска квалификация спрямо проблематиката и съответно задачите към експертната, има за резултат ниско качество на продукта (заключението), докато назначаването за вещо лице на специалист със значително превишаваща квалификация спрямо проблематиката резултира в превишаващо възнаграждение.

4.3. Как се назначава/възлага съдебна експертиза?

4.3.1. В гражданския процес с Определение на съда (чл. 197, ал. 1 от ГПК/Възлагане на експертиза), **се възлага извършването на експертиза и се назначава вещо лице.**

В Определението се посочват: предмета и задачата на експертната, материалите,



които се предоставят на вещото лице, името, образованието и специалността на вещото лице.

(ПРОБЛЕМ 13.)

В терминологичен, а и в смислов аспект, се поражда неяснота относно възникващите отношения във връзка с експертната дейност – в резултат от възлагане или като следствие от назначаване.

Съдът дава на вещото лице **подходящ срок** за изготвяне на заключение. (чл. 197, ал. 2 от ГПК).

(ПРОБЛЕМ 14.)

За предоставянето на „подходящ“ срок, съответстващ на сложността и спецификата на експертизата, и на технологичната последователност на извършването ѝ, съдът трябва да познава естеството на конкретната експертна дейност и необходимия ресурс за нейното осъществяване, което не следва да се предполага, предвид отсъствието на специални знания.

4.3.2. Съгласно чл. 145, ал. 1 от НПК, **в наказателното производство експертиза се назначава** с акт на назначаващия орган, без да е посочен вида му, но най-често в практиката това в досъдебното производство е Постановление за назначаване на експертиза, а в съдебната фаза – определение на съда.

В акта, с който се назначава експертиза, се посочват: основанията, поради които се налага да се извърши експертизата; обектът и задачата на експертизата; материалите, представени на вещото лице; трите имена, образованието, специалността, научната степен и длъжността на вещото лице или наименование на учреждението, в което работи, наименованието на медицинското учреждение, в което ще се правят стационарните наблюдения.

В чл. 147 от НПК (Лица, на които се възлага експертиза) е отразено, че **експертизата се възлага** на специалисти от съответната област на науката, изкуството или техниката.

(ПРОБЛЕМ 15.)

В терминологичен, а и в смислов аспект, се поражда отново неяснота, както в гражданския процес, относно възникващите отношения във връзка с експертната дейност – в резултат от възлагане или като следствие от назначаване.

Предвиден е обратния подход – експертизата се назначава и се възлага за извършване от специалист.

Когато експертизата е назначена на досъдебното производство, в акта за назначаването ѝ се посочва и **срокът за представяне на заключението**.

(ПРОБЛЕМ 16.)

Аналогично и в досъдебната фаза на наказателния процес се очаква вещото лице



да извърши експертиза и представи заключение в срок, преценен от назначаващия орган, който не притежава специални знания по проблематиката на експертизата.

4.3.3. За разлика от гражданския и наказателния процес, в административния процес експертизата се възлага и не се споменава назначаване.

Не е посочен акт, с който се осъществява възлагането, но също е отразено, че вещото лице извършва експертизата в определен срок. (чл. 51, ал. 1 от АПК)

(ПРОБЛЕМ 17.)

Като цяло не е допуснат диалогов режим при определяне предмета, задачите и срока за извършване на експертиза.

4.4. Как се назначава/възлага колективна или комплексна съдебна експертиза?

Съгласно чл. 396, ал. 3 от ЗСВ:

чл. 396 (3) При сложност или комплексност на изследването органът може да назначи и повече от едно вещо лице.

Нито в гражданския, нито в наказателния процес е уточнен подход при избора на специалисти, които трябва да извършат колективна или комплексна експертиза.

(ПРОБЛЕМ 18.)

Създаването чрез акт на назначаващия орган на случаен колектив за изпълнението на конкретни задачи, най-често не дава положителни резултати.

4.5. Основания за отвод на вещото лице.

4.5.1. В гражданския процес като основания за освобождаване на вещо лице от назначението за извършване на експертиза са посочени: (чл. 198 от ГПК)

- липса на квалификация,
- болест,
- друга обективна причина;

4.5.2. В наказателния процес като основания за отказ на вещо лице да даде заключение са предвидени: (чл. 149, ал. 2)

- когато поставените въпроси излизат извън рамките на неговата специалност,
- когато материалите, с които разполага, не са достатъчни, за да си състави обосновано мнение;

(ПРОБЛЕМ 19.)

Нито в гражданския, нито в наказателния процес е предвидено, че нормални житейски причини, като трудова или служебна заетост, семейни ангажименти и даже планиран отход, могат да представляват основание за отвод на вещото лице. Такъв вид и сходни основания, както и допустима невъзможност на специалист да кредитира с дейността си съдебния процес за времето на извършване на експертиза, са предмет на



преценка от назначаващия орган дали се явяват обективни (уважителни) причини, и ако не - дали ще им бъдат наложени финансови санкции.

5. Какви отношения възникват по повод възлагането на съдебни експертизи?

В легалната дефиниция, дадена в Наредба № 2/2015 г. за експертиза (§ 1, т. 4 от ДР) не се съдържа текст, от който да се съди за характера на отношения, възникващи между назначаващия орган и специалиста, определен за вещо лице.

От съдебната практика се установява обаче, че съдът тълкува характера на възникващите отношения като **административноправни**.

*„Дейността на вещото лице не е основана на договорна връзка с назначаващия орган на досъдебното производство. **Правоотношенията между вещото лице и назначаващия го орган се развиват въз основа на норми от административноправен характер.** Основна характеристика на административното правоотношение е съществуването на власт и подчинение, като съдържание на правоотношенията. Отношението на власт и подчинение означава, че на тези административни актове се дължи подчинение. С акта за назначаване на вещото лице посочените в чл. 149 и чл. 150 НПК права и задължения намират своята конкретна и непосредствена реализация – с него се възлагат конкретни права и задължения на административноправния субект вещо лице. Неизпълнението от страна на вещото лице на възложените му конкретни права и задължения водят до възможността действащият при условията на оперативна самостоятелност орган да наложи съответна на провинението глоба, която може да бъде отменяна единствено от налагащия я орган.“*

(Определение № 23/07.01.2014 г. на Старозагорски ОС по ч.гр.д. № 1508/2013 г.)

(ПРОБЛЕМ 20.)

Според Конституцията на Р. България:

чл. 48 (4) *Никой не може да бъде заставян да извършва принудителен труд.*

.....

чл. 61 *Гражданите са длъжни да оказват съдействие на държавата и обществото в случай на природни и други бедствия при условия и по ред, определени със закон.*

.....

6. Как се извършва съдебна експертиза и какво съдържа?

По настоящем няма разработени стандарти, поставящи изисквания към формата и съдържанието на съдебните експертизи.

Отделни задължителни елементи за съдебните експертизи са нормативно въведени:



- ⇒ в ГПК → писмено заключение (чл. 199),
- ⇒ в НПК → писмено заключение, в което се посочва: името и на какво основание е извършена експертизата; къде е извършена; задачата, която е поставена; материалите, които са били използвани; изследванията, които са извършени и с какви научни и технически средства; резултатите, които са получени, и изводите от експертизата. Заключениеето се подписва от вещото лице,
- ⇒ в АПК → писмено заключение с преписи за страните (чл. 51, ал. 4);

В предишен период, когато съдебно-счетоводни и финансово-икономически експертизи са били извършвани от окръжните служби за съдебно-счетоводни и финансово-икономически експертизи при Министерството на финансите (Наредба № 1461 на МФ за съдебно-счетоводните и финансово-икономическите експертизи, обн. ДВ, бр. 84/31.10.1975 г.), е осъществявано методическо ръководство на експертната дейност:

чл. 5. На отдел „Съдебно-счетоводни и финансово-икономически експертизи“ към управление „Счетоводна отчетност и съдебно-счетоводни експертизи“ към МФ се възлагат следните задачи:

.....

2. ръководи методически съдебно-счетоводните и финансово-икономическите експертизи.....;

.....

Понастоящем има разработен и приет стандарт за експертни дейности като доставки на услуга → БДС EN 16775:2015 / Експертни дейности. Общи изисквания относно услуги за експертизи.

Стандартът е публикуван от Българския институт за стандартизация и има статут на български стандарт от 17.05.2016 г.

Стандартът е официално издание на английски език на европейския стандарт EN 16775:2015 г., одобрен от Европейския комитет за стандартизация (CEN) на 19.09.2015 г.

Стандартът цели преодоляване на различията и бариерите пред експертната дейност в ЕС.

Субект на стандарта → доставчиците на експертни услуги (ДЕУ /Expertise Service Providers – ESP). Това са лица, на които се възлага да дадат становище, изразят мнение и/или препоръки относно предишни, сегашни или бъдещи събития или обстоятелства. Те съветват, анализират и оценяват с цел Възложителите да могат да вземат правилни решения.

Експерт е лице, което чрез професионална квалификация и специални умения, технически познания и практически опит в една или няколко сфери на знанието, е компетентно да даде становище в област, в която е необходима консултация.

ДЕУ е отделен експерт или обединение на експерти.

Обхват → За всички случаи, без тези които са предмет на нормативна регулация, в т.ч. съдебния процес.



Термини → дефиниции за възлагане, компетентност, конфликт на интереси, изпълнение (типични изпълнения са даване на становище, отговори на въпроси, представяне на резултати от оценки – в писмен или устен доклад);

Етичен кодекс → конфиденциалност, независимост, безпристрастност, обективност и почтеност. Да не разпространява информация за дейността си, която е подвеждаща;

Професионални знания и квалификация, в т.ч. периодично обучение и актуализация на познанията;

Идентификация на рискове, в т.ч. преди потвърждаване поемането на ангажимент. Препоръчва се сключване на застраховки, покриващи възникването на вреди в резултат от осъществяване на дейността.

Споразумение за експертни услуги – обективно съществени и субективно съществени условия;

(Минимални) **Изисквания към предоставяните експертни услуги** – процедури, осъществяване на експертни услуги, изпълнение (съдържащо: обща информация за обекта, задачи пред експертната, заключение);

Препоръка за архивиране на документация.

(ПРОБЛЕМ 21.)

Отсъствието на стандарти за разработване и съставяне на съдебни експертизи е предпоставка за прилагането на различни форми и изложения, което затруднява или пречатства правилното възприемане на съдържанието.

7. Как се цени заключението на съдебната експертиза?

Според ГПК → Съдът не е длъжен да възприема заключението на вещото лице, а го обсъжда заедно с другите доказателства по делото. (чл. 202)

Според НПК → Експертното заключение не е задължително за съда и за органите на досъдебното производство. Когато не е съгласен със заключението на вещото лице, съответният орган е длъжен да се мотивира. (чл. 154, ал. 1 и ал. 2)

Според АПК → Административният орган преценява заключението на вещото лице заедно с другите доказателства, събрани в хода на производството. Когато не е съгласен със заключението на вещото лице, органът се мотивира в акта. (чл. 51, ал. 5 и ал. 6)

(ПРОБЛЕМ 22.)

Като продукт на еднаква по характер експертна дейност, невъзприемането от съда на експертната докато в наказателния и в административния процес следва да се мотивира, то в гражданския процес това не е предвидено.

Заключението на експерта не е задължително за съда, но в случай на несъгласие с експерта, съдът е длъжен – според теоретичните положения, да се мотивира подробно. Значението на това нормативно положение излиза далеч от рамките на неговия буквален



смисъл. То означава не само забрана за съда да отхвърли по вътрешно убеждение заключението на експертизата и не само извеждане заключението на експертите от реда на другите доказателства. То показва стремлението на законодателя да постави в рамките на общите положения на процеса **отдавна осъзнатата на практика мисъл досежно невъзможността за съда да отхвърли заключението на експертите.**

Положението, при което „съдебната експертиза ... става материал за спор между адвокати и за преценка от страна на съдии, така че върху мнението на един компетентен спорят и се произнасят некомпетентни“, трябва да бъде отстранено. (Карнелути)

„Недопустимо и нецелесъобразно е магистратът и адвокатът, еднакво некомпетентни, да разглеждат пред журито, съставено от още по-некомпетентни, най-деликатните научни проблеми“. (Пулиез)

8. Какъв допълнителен принос има съдебният експерт след извършване на експертиза?

Според ГПК → Вещото лице излага устно заключението си. Страните могат да задават въпроси за изясняване на заключението. (чл. 200, ал. 1 и ал. 2)

Допълнително заключение се възлага, когато заключението не е достатъчно пълно и ясно, а повторно – когато не е обосновано и възниква съмнение за неговата правилност. (чл. 201)

При разногласие между вещите лица всяка група излага своите отделни мнения. Когато съдът не може да вземе становище по разногласието, той изисква от същите вещи лица допълнителни изследвания или назначава други вещи лица. (чл. 203)

Според НПК → Вещото лице е длъжно да се яви пред съответния орган, когато бъде призовано, и да даде заключение по въпросите на експертизата. (чл. 149, ал. 1)

Разпит на вещо лице може да се извърши и чрез видеоконференция или телефонна конференция, когато това се налага от обстоятелствата по делото. (чл. 149, ал. 8)

Ако при извършването на експертизата се открият нови материали, които имат значение по делото, но по които не му е била поставена задача, вещото лице е длъжно да ги посочи в заключението си. (чл. 152, ал. 3)

Допълнителна експертиза се назначава, когато експертното заключение не е достатъчно пълно и ясно, а повторна - когато не е обосновано и възниква съмнение за неговата правилност. (чл. 153)

(ПРОБЛЕМ 23.)

От горните текстове се установява, че заетостта на съдебния експерт не приключва с извършването на експертизата и предаването на заключението, но може значително да бъде разширена чрез допускането на допълнителни и повторни експертизи, както и чрез устни изложения в съдебни заседания.



При сложност на проблематиката, предмет на експертизата, може и да не бъде постигната яснота по заключението поради допустимо отсъствие на основни познания в обсъжданата научна област в назначаващия орган или в страните по спора.

9. Как се оценява и остойносттава трудовото участие на съдебния експерт за извършена експертиза?

Според Конституцията ни:

чл. 48 ал. 5: Работниците и служителите имат право на здравословни и безопасни условия на труд, на минимално трудово възнаграждение и на заплащане, съответстващо на извършената работа, както и на почивка и отпуск, при условия и по ред, определени със закон.

В ГПК не е изрично упоменато, че вещото лице има право на заплащане за извършената от него експертиза.

НПК предвижда в чл. 150, ал. 1 (Права на вещото лице), че вещото лице има право да получи възнаграждение за положен труд и да му се заплатят разходите, които е направил, както и да иска отмяна на актовете, които накърняват неговите права и законни интереси.

АПК не разглежда въпроса за заплащане на вещото лице за извършена от него експертиза по възлагане от съдебен орган.

В ЗСВ също изрично не е включен запис, че за извършена експертиза на вещото лице се дължи заплащане, но в чл. 403, ал. 1 е предвидено Министерът на правосъдието да издаде наредба, в която се уточняват и условията и реда за определяне възнагражденията на вещите лица.

9.1. Съгласно чл. 19 от Наредба № 2/2015 г. на МП за вписването, квалификацията и възнагражденията на вещите лица:

Чл. 19. Вещото лице има право на възнаграждение за извършената експертиза, както и направените разходи за използваните материали, консумативи, пособия, технически средства, машинно и компютърно време и други необходими разходи.

(ПРОБЛЕМ 24.)

Очевидно съществува противоречие между характера на отношенията, които възникват при възлагане/назначаване на експертиза – административноправни, според съдебната практика, и начина на заплащане на извършеното от съдебните експерти.

Според Закона за съдопроизводството от 1882 г. е било предвидено:

468. *За труда си, за напускане работата си и за разноските по издирванията вещите люди могат да искат възнаграждение. Това искане се заявява писмено или устно въ същото време, когато се представя заключението.*



т.е. на заплащане подлежат три елемента:

- възнаграждение за положен труд,
- обезщетение за неосъществяването на обичайната трудова дейност,
- необходимо-присъщите разходи, свързани с извършване на експертизата;

(ПРОБЛЕМ 25.)

Наредба № 2/2015 г. на МП предвижда компенсиране само на два вида разходи – за труд и за разноски.

9.2. Съгласно чл. 23 от Наредба № 2/2015 г. на МП за вписването, квалификацията и възнагражденията на вещите лица:

Чл. 23. (1) При определяне на възнагражденията органът, възложил експертизата, съобразява и преценява:

- 1. сложността и спецификата на поставените задачи;*
- 2. компетентността и степента на квалификация на вещото лице;*
- 3. времето, необходимо за извършване на експертизата;*
- 4. обема на извършената работа;*
- 5. необходимите разходи за извършването на експертизата, като употреба на материали, консумативи, използвани пособия, съоръжения и други;*
- 6. други условия, оказващи влияние върху заплащането за извършената работа, в това число срочност на изпълнението, работа в почивни дни и национални празници.*

(2) (Доп. - ДВ, бр. 82 от 2018 г.) Обстоятелствата по ал. 1 се установяват от органа, назначил експертизата, въз основа на справка-декларация от вещото лице съгласно приложение № 2. При съобразяване и преценка на обстоятелствата по ал. 1 справката-декларация не обвързва органа, назначил експертизата.

(ПРОБЛЕМ 26.)

Справката-декларация, според Приложение № 2 на Наредбата, е двукомпонентна – отчитане на труд и отчитане на разходи.

Трудът се отчита съгласно времето, изразходвано от вещото лице – действително отработените часове, мултиплицирано по единна часова ставка, фиксирана в Наредбата към МРЗ.

Въз основа на данните в справката-декларация, и след съобразяване на редица фактори – посочените по т.т. 1 ÷ 6, които са изцяло извън кръга на неговата компетентност, възлагащия орган следва да определи възнаграждението, което отново се явява **познавателен парадокс**.

(ПРОБЛЕМ 27.)

С допълнението в Наредбата, публикувано в ДВ, бр. 82 от 2018 г., а именно: *При съобразяване и преценка на обстоятелствата по ал. 1 справката-декларация не*



обвързва органа, назначил експертизата, се създава за експерта финансова несигурност в произволни граници.

Като следствие и с оглед минимализиране на финансовия риск от инвестираните време и материални ресурси, трудът на съдебните експерти ще бъде насочен към извършване на по-прости и нетрудоемки експертизи.

(ПРОБЛЕМ 28.)

На преценка и определяне от възлагащия орган подлежат и разходите, извършени във връзка с разработването на експертизата, макар и да е предвидено същите да се доказват с документи.

(ПРОБЛЕМ 29.)

От съществено значение е и обстоятелството, че съгласно съдебната практика, в случай, че съдебният експерт счита, че са засегнати негови икономически интереси във връзка с възложената му и извършена експертиза, то той не е в състояние да защити правата си по съдебен ред, тъй като актовете, с които се определя възнаграждението му, са необжалваеми.

„Определението, с което първоинстанционният съд определя размер на възнаграждението на вещото лице за изготвена от него експертиза, не попада в категориите определения, по отношение на които в чл. 229, ал. 1, т. 1 и т. 2 от АПК е регламентирано, че подлежат на обжалване, тъй като то не прегражда понататъшното развитие на производството и в процесуална норма не е предвидена изрично неговата обжалваемост. Същото, доколкото не слага край на делото, може само да бъде изменено от съда по реда на чл. 253 от ГПК във връзка с чл. 144 от АПК. Освен това, по аргумент на чл. 210, ал. 1 и ал. 2 от АПК, приложим според препращането в чл. 236 от АПК, и чл. 230 от АПК, право да обжалват определенията имат страните по делото, за които те са неблагоприятни, или лицата, които не са участвали в делото, но спрямо които определението има сила и е неблагоприятно. Вещото лице не е страна в съдебното производство и не разполага с правна възможност да обжалва с частна жалба постановено от съда определение. Единствено страните по делото могат също така да поискат от съда да измени или допълни постановеното от него решение или определение в частта му за разноските по реда на чл. 248, ал. 1 от ГПК във връзка с чл. 144 от АПК. На последно място само с оглед прецизност следва да се посочи също така, че жалбата е подадена извън срока по чл. 230 от АПК.

Според съда с оглед изложеното, частната жалба като недопустима следва да се остави без разглеждане, а производството по делото трябва да се прекрати.“
(из Определение № 9042 от 20.07.2016 г. на ВАС/VI отд. по адм. дело № 6447/2016 г.)



9.3. Съгласно чл. 27, ал. 1 от Наредба № 2/2015 г. на МП за вписването, квалификацията и възнагражденията на вещите лица:

Чл. 27. (1) (Доп. - ДВ, бр. 82 от 2018 г.) Възнаграждението и разходите на вещото лице по чл. 19 се изплащат въз основа на писмено разпореждане на органа, който го е назначил. Сумите се изплащат по банков път в срок до 60 дни от приемането на експертизата.

(ПРОБЛЕМ 30.)

В досъдебното производство няма практика вещото лице да бъде уведомявано за акта на приемане на експертизата.

В съдебното производство съдебното заседание, в което ще се разгледа и приеме експертизата, може да е значително отдалечено от момента на предаване на експертизата.

Гореизложеното може да има за резултат, че съдебният експерт е кредитирал съдебния процес с труда си и извършените разходи за материали за прекалено дълъг период, понякога извън финансовите му възможности.

Предвиденият срок от 60 дни след приемане на експертизата за извършване на плащане е необоснован и прекалено дълъг, несъответстващ на Директива 2011/7/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 16. Февруари 2011 г. относно борбата със забавяне на плащането по търговски сделки.

9.4. Съгласно чл. 31, ал. 1 от Наредба № 2/2015 г. на МП за вписването, квалификацията и възнагражденията на вещите лица:

Чл. 31. (1) Вещото лице започва дейността по извършване на експертизата, след като е внесен депозит за заплащане на труда му.

(ПРОБЛЕМ 31.)

Назначаващият орган определя първоначален депозит, без да консултира размера му със съдебния експерт, което отново е проявление на **познавателен парадокс**.

Съгласно чл. 28 ал. 2 от Наредбата:

(2) По дела, по които страните са освободени от разноски, се определя първоначално възнаграждение по чл. 24, ал. 1.

Чл. 24. (1) (Изм. - ДВ, бр. 82 от 2018 г., в сила от 01.01.2019 г.) За всеки действително отработен час се заплаща възнаграждение в размер 3 % от установената минимална работна заплата за страната към датата на възлагане на експертизата.

(2) Броят на действително отработените часове се установява от справка-декларация съгласно приложение № 2 или от сметката по чл. 23, ал. 3.

(ПРОБЛЕМ 32.)



Определянето на първоначално възнаграждение – преди започване на дейността по извършване на експертизата от вещото лице, на основание на справка-декларация, съдържаща **действително отработените часове**, е **нонсенс**.

10. Какви етични стандарти има въведени за съдебни експерти?

Няма въведени етични стандарти за поведение на съдебните експерти, нито кодекс за етично поведение на съдебните експерти, с които да са регламентирани правила за етично поведение, произтичащи от основни принципи, като: независимост, безпристрастност, справедливост, толерантност, почтеност и благоприличие, компетентност и квалифицираност, конфиденциалност и други.

С Наредба № 2/2015 г. на МП за вписването, квалификацията и възнагражденията на вещите лица, макар и да излиза извън компетентността на Министъра на правосъдието, възложена му по чл. 403, ал. 1 от ЗСВ, е включена Глава 5. – Етични правила за поведение на вещото лице.

(ПРОБЛЕМ 33.)

Нормативно въведените правила за етично поведение на вещите лица нямат характера на професионални етични стандарти.

Въвеждането от административен орган на етични правила по нормативен път, се отклонява от общия системен подход за лица от правосъдната система – етичните правила да се приемат от професионалните общности и да подлежат на последващо утвърждаване.

11. Каква защита е предвидена за съдебните експерти при изпълнението на функциите им?

Законът за съдебната власт, както и другите нормативни актове, регулиращи дейността на вещите лица, не предвиждат защита от страна на държавата при изпълнение на съдебни експертизи, аналогични или сходни на заложените за други лица от съдебната система – например в чл. 216 от ЗСВ.

(ПРОБЛЕМ 34.)

Рискът от възникване на вреди и допълнителни конфликтни ситуации във връзка с изразени експертни становища, както и дадени експертни заключения от съдебните експерти, и отсъствието на изрично предвидена защита на дейността на съдебния експерт, има за последствие непривлекателност на този вид дейност за множество специалисти.



12. Кой осъществява наблюдение и контрол за дейността на вещите лица?

В интернет пространството съществува Система за мониторинг и контрол на дейността на вещите лица, регистрирана през 2009 г. (<https://ams.justice.bg/>). На сайта е отразено, че е създаден по Проект "Обновени информационни системи за по-добро обслужване. Нормативна уредба на електронното правосъдие.", съгласно Договор изх. № 45-06-022/12.03.2009 г. - „Създаване на специализиран софтуер за мониторинг и контрол на дейността на вещите лица, внедряване и обучение“. Проектът е осъществен с финансовата подкрепа на Оперативна програма "Административен капацитет", съфинансирана от Европейския социален фонд и от държавния бюджет на Република България.

Единствената достъпна функционалност на системата е електронна търсачка на лица, включени в списъците на вещите лица.

(ПРОБЛЕМ 35.)

От проучването на нормативната база не се установи въведено право и задължение на определена институция или орган на съдебната власт да извършва наблюдение и контрол за дейността на вещите лица, нито да събира и систематизира информация в тази връзка.

13. Бележки под черта.

13.1. Според акад. Стефан Павлов¹ (1947 г./1948 г.):

„Експертът в нашия съдебен процес е орган на правосъдието, а не на съдията. Той не упражнява чужди, прехвърлени му по делегация права и не черпи властта си от някакъв съдебен акт на пълномощие или делегация, а направо от закона. Актът на съда, с който едно лице се привлича в процеса като експерт, е акт на “назначение”, а не акт на делегация (мандат).“

.....

„Правното положение на експерта се определя от закона, а не от акта на неговото назначение.“

.....

„Проблемът за процесуалноправната природа на експертизата в съдебния процес е един от най-важните в процесуалноправната наука. Заемайки централно място в учението за експертизата, този проблем представлява не само голям теоретически интерес, но има и голямо практическо значение. Неговото разрешение в един или друг смисъл неизбежно води до важни и многобройни практически

¹ Процесуалноправна природа на експертизата в наказателния процес (Критически бележки)- Годишник на Софийския университет, Юридически факултет, том XLIII. 1947/1948



последници, засягащи не само организацията на експертизата и правното положение на съдебните експерти, но и съществени положения в юридическата структура на целия съдебен процес.

И наистина, от схващането, което ще усвоим относно юридическата природа на експертизата, зависи каква организация ще дадем на института, а тази – последната - от своя страна не може да не се отрази върху целия процес, тъй като между нея и другите процесуални институти, включително и тези, които определят типа, характера на производството, като например института на свободното съдийско убеждение, съществуват отношения на тясна органическа връзка и взаимозависимост.“

По този начин проблемът за процесуалноправната природа на експертизата неизбежно се превръща в проблем за структурата и бъдещия облик на целия съдебния процес, на цялата процесуалноправна система. Последното обстоятелство обяснява и особената актуалност на този проблем в настоящия момент; по-сериозните и задълбочени опити, направени напоследък за неговото разрешение; множеството най-различни изказвания и теории, оживените спорове, дълбоките и непримирими различия в гледищата.

Въпреки големия научен интерес към проблема, все още обаче, доколкото ни е известно, липсва едно специално изследване, една нарочна монография, посветена на този въпрос, в която последният да получи едно по-пълно и цялостно разглеждане.“

13.2. Според Министерството на правосъдието² (2012 г.):

„Към настоящия момент материята относно съдебните експертизи е регламентирана с няколко нормативни акта – със Закона за съдебната власт (глава двадесет и първа „Вещи лица“), две наредби по прилагането на тази глава и съответните разпоредби в трите процесуални кодекса – Гражданския процесуален кодекс, Наказателно-процесуалния кодекс и Административнопроцесуалния кодекс. **Практиката показва, че посочените нормативни актове не съдържат пълна уредба на цялостния процес по изготвяне на съдебната експертиза. Липсва пълнота на уредбата както относно статута на вещите лица, така и относно организацията на тяхната работа и начина на определяне на възнаграждението за изготвена и приета съдебна експертиза.**

През 2011 г. стартира работата на междуведомствена работна група, създадена със заповед на Министъра на правосъдието, една от задачите на която беше изготвяне на проект на **Концепция за съдебните експертизи**. Работната група на свои заседания е обсъдила проблемите на вещите лица, които съдействат за установяване на обективната истина в досъдебното и съдебното производство чрез своите експертни изследвания и заключения.

² писмо изх. № 15-00-28 от 09.08.2012 г. на МП,



Поради липса на консенсус по някои основополагащи въпроси не се е стигнало до възможност за изработване на проект на Концепция.

Предвид многобройните и неотложни законодателни приоритети на Министъра на правосъдието, включени в Законодателната програма на Министерския съвет за първото полугодие на 2012 г., на този етап не е налице възможност за продължаване работата по Концепция за съдебната експертиза.

В тази връзка, както и предвид ключовото значение на съдебната експертиза за изхода на делото, предстои широко обществено обсъждане на основните аспекти на съдебната експертиза, с участието както на представители на съдебната и изпълнителната власт, така и на правната доктрина и на неправителствения сектор, което да доведе до пълно изясняване на всички проблеми, които вещите лица имат в процеса на изпълнение на своята дейност. Едва тогава ще може да се изготви задълбочена и пълна Концепция, която да послужи като една добра рамка и основа за изработване на проект на Закон за съдебната експертиза.“

(ЗНАЧИМ ПРОБЛЕМ 36.)

Вече повече от 70 години няма изяснена Концепция за съдебната експертиза в правната ни доктрина!



Б. DE LEGE FERENDA

1. Какъв е структурният модел на съдебната и на правосъдната система, и къде е мястото на съдебната експертиза? (Предложение 1.)

1.1. В чл. 1 на Закона за съдебната власт е предвидено, че с този закон се урежда **устройството и принципите на дейността на органите на съдебната система и взаимодействието помежду им**, както и взаимодействието между органите на съдебната власт и органите на законодателната и на изпълнителната власт. Понятието „съдебна система“ не е дефинирано в Допълнителните разпоредби към закона.

По отношение на наличието на системно обвързани елементи, проучването на Закона за съдебната власт ни дава следната информация за нормативно въведени такива:

- органи на съдебната система (чл. 1),
- система на съдебната власт (чл. 18, ал. 1, т. 7),
- система от органи на съдебната власт (чл. 18, ал. 5, т. 5; чл. 191а, ал. 1; чл. 192, ал. 1),
- съдебна система (чл. 175к, ал. 3; чл. 255, ал. 3, т.2; чл. 370, ал. 1, т.2, чл. 372, ал. 1),
- органи на съдебната власт (чл. 360з, ал. 1 и ал. 2);

От анализа на текстовото съдържание на отделните разпоредби, в които са споменати горните системни елементи, може да се направи заключение за не особено прецизна терминологична употреба, но като цяло съдебната система се асоциира със системата от органи на съдебната власт (съдилища, прокуратури, следствени служби).

1.2. От проучването на съдържание в Европейския портал за електронно правосъдие³ се установява наличие на следната информация за съдебната система в България:

.....

Организация на правораздаването - съдебна система

Правораздаването в България е триинстанционно. Съдилищата са държавни органи, на които са възложени правораздавателни функции по граждански, наказателни и административни дела.

В България има следните съдилища:

- Районни – 113,
- Окръжни – 28,
- Административни – 28,

³ https://e-justice.europa.eu/content_judicial_systems_in_member_states-16-bg-bg.do?member=1,



- Специализиран наказателен съд -1,
- Апелативни – 5,
- Апелативен специализиран наказателен съд – 1,
- Военни – 3,
- Военно-апелативен съд – 1,
- Върховен касационен съд – 1,
- Върховен административен съд – 1;

Съгласно Закона за съдебната власт, обн. ДВ, бр. 64/2007 г. Висшият съдебен съвет е висш административен орган за управление на съдебната власт, който представлява съдебната власт и осигурява нейната независимост, определя състава и организацията на работа на съдебната власт и осъществява управление на дейността ѝ без да засяга независимостта на нейните органи.

Висшият съдебен съвет определя броя на съдебните райони и седалищата на районните, окръжните, административните и апелативните съдилища по предложение на Министъра на правосъдието, а на военните съдилища – съгласувано с Министъра на отбраната.

1.3. Структура на съдебната система според публикации на Европейската комисия за ефективност на правосъдието. (Схема № 1.)

Европейската комисия за ефективност на правосъдието (СЕРЕЈ)⁴ е създадена в края на 2002 г. по инициатива на европейските министри на правосъдието като иновативен орган за подобряване на качеството и ефективността на европейските съдебни системи и засилване на доверието от техните ползватели.

Комисията разработва конкретни мерки и инструменти, насочени към създаващите политики и съдебни практики, анализирайки функционирането на съдебните системи в европейските страни, и в подкрепа на реформите в сферата на правосъдието.

В Междинен доклад (3) от настоящия Проект са разгледани, с оглед открояване на системност в сферата на правосъдието, Доклади и целиви Проучвания на Европейската комисия за ефективност на правосъдието, както следва:

- ✓ Доклад относно „Европейски съдебни системи – Издание 2014 г. (данни 2012 г.): Ефективност и качество на правосъдието“⁵ – Глава 1. / Схема за оценяване на съдебни системи,
- ✓ Проучване № 21 относно „Съдебни системи на страните от Източна Европа“,⁶
- ✓ Проучване № 23 относно „Европейски съдебни системи – Ефективност и качество на правосъдието“;⁷

⁴ <https://www.coe.int/en/web/cepej/home>,

⁵ <https://rm.coe.int/cepej-report-on-european-judicial-systems-edition-2014-2012-data-effic/16807882a1>,

⁶ <https://rm.coe.int/cepej-studies-n21-council-of-europe-publishing-judicial-systems-of-the/1680788248>,

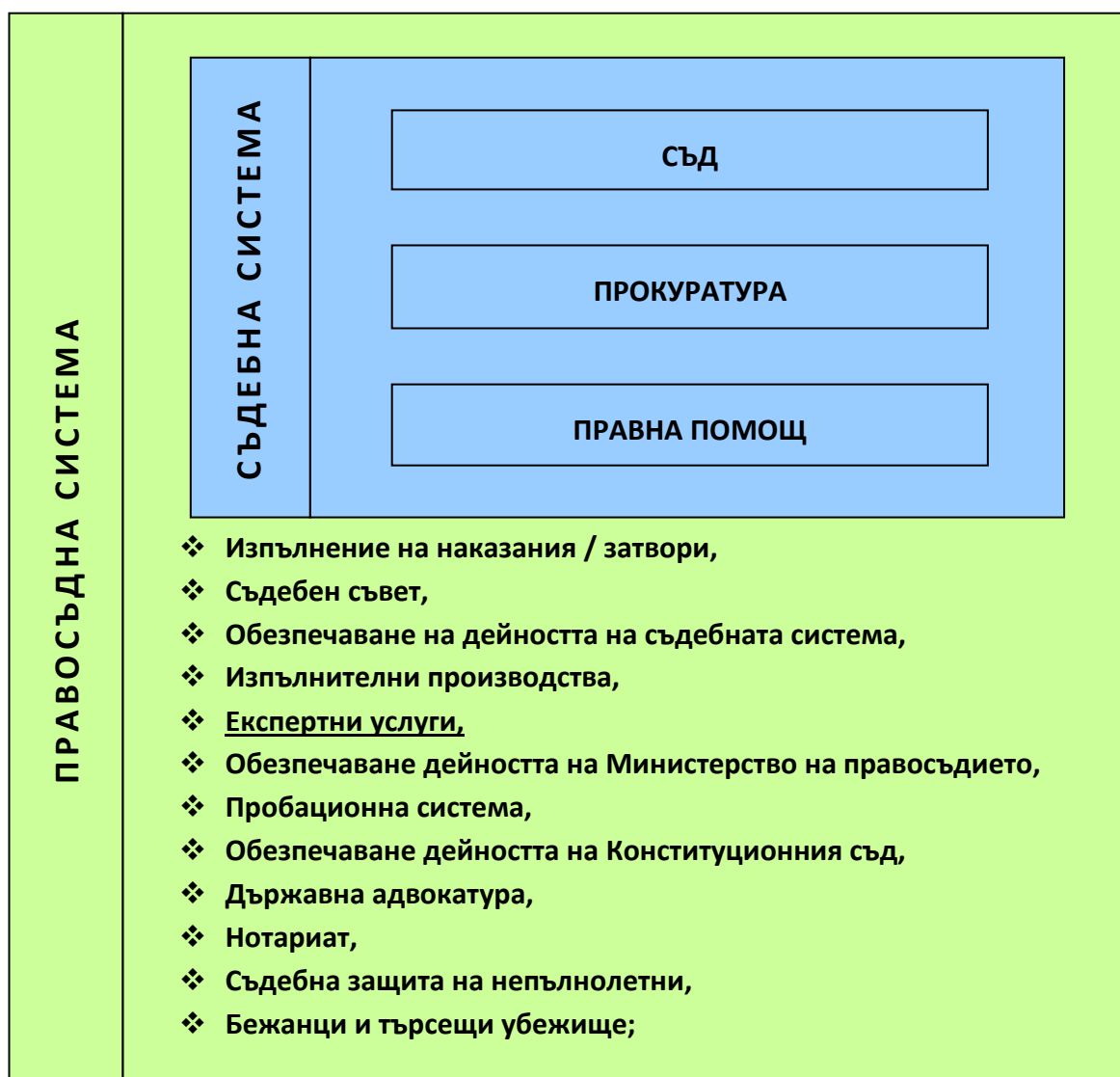


Проучванията на Комисията в посочените по-горе нейни документи са насочени предимно в областите на бюджетните анализи и на статистическите съпоставки, но дават, също така, добра база за открояване на системно взаимодействащи си елементи при възникването и решаването на спорове – чрез съда или посредством други способи.

Според Комисията е целесъобразно разграничаването на понятията „съдебна система“ (judicial system) и „правосъдна система“ (justice system), като последният термин е много по-широк по съдържанието на негови елементи и обхваща различни видове дейности, имащи отношение към правораздаването и правовия ред.

Схематично отделните елементи могат да бъдат представени в следния вид:

Схема № 1.



⁷ <https://rm.coe.int/european-judicial-systems-efficiency-and-quality-of-justice-cepej-stud/1680788228>,



От очертаната схема може да бъде направен извод, че съдебната система влиза във взаимодействие с останалите системни елементи от правосъдната система по различен начин – в зависимост от тяхното предназначение, правен статут и нормативната регулация на дейността им.

Видно от схемата е, също така, че извършването на експертни разработки по възлагане от съдебни органи, е дейност с отношение към правосъдието, но извън рамките на съдебната система.

Това разбиране е възприето и по-долу в настоящата разработка при изясняване на взаимодействия, касаещи извършването на съдебни експертизи. Като следствие формулираме следното предложение:

(ПРЕДЛОЖЕНИЕ 1.)

Изхождайки от структурния анализ на правосъдната система, както и особения характер на института на съдебната експертиза, предлагаме положенията относно съдебната експертиза да се уреждат нормативно не палеативно, както е към момента – в глава XXI на ЗСВ (Вещи лица и преводачи), и несистематично в отделните процесуални кодекси (ГПК, НПК и АПК), а в специален Закон за съдебната експертиза.

(ЕФЕКТ 1.1.)

Чрез приемането на закон ще се постигне **трайна уредба на обществените отношения** според предмета и субектите на един от институтите на правото → института на съдебната експертиза.

(ЕФЕКТ 1.2.)

Ще бъдат преодолени противоречията, породени от **уредването на материята за съдебната експертиза от няколко нормативни актове от същата степен** (ГПК, НПК, АПК).

(ЕФЕКТ 1.3.)

От систематична гледна точка **правилно ще бъде определено мястото на съдебната експертиза и на съдебните експерти извън съдебната власт, но в рамките на правосъдието.**

Бележка: Понастоящем на сайта на Министерството на правосъдието, например, в рубриката „Съдебна власт“ се съдържа раздел „Вещи лица“.

(ЕФЕКТ 1.4.)

От същностна гледна точка **разграничаване на дейността по извършване на съдебни експертизи, която в системата на правосъдието следва да е независима и равно отдалечена от другите лица, участващи в процеса, от други дейности, имащи сходни**



характеристики, но по съдържание значително отличаващи се – например на преводачите, на служителите на МВР и на ПРБ, назначени на експертни длъжности.

Според акад. Стефан Павлов: „Експертното заключение притежава свое собствено, самостоятелно място в системата на процесуалното доказателствено право и трябва да се разглежда и урежда именно през призмата на това гледище, а не да се подчинява на механично пренесени към него процесуални правила, отнасящи се до други институти.“

Други становища в тази връзка:

⇒ Министерството на правосъдието (писмо изх. № 15-00-28 от 09.08.2012 г. на МП):

„...предвид ключовото значение на съдебната експертиза за изхода на делото, предстои широко обществено обсъждане на основните аспекти на съдебната експертиза, с участието както на представители на съдебната и изпълнителната власт, така и на правната доктрина и на неправителствения сектор, което да доведе до пълно изясняване на всички проблеми, които вещите лица имат в процеса на изпълнение на своята дейност. Едва тогава ще може да се изготви задълбочена и пълна Концепция, която да послужи като една добра рамка и основа за изработване на проект на Закон за съдебната експертиза.“

⇒ ВСС (извл. от Протокол № 34 от заседанието на Комисия по правни въпроси на ВСС, проведено на 3 ноември 2014 г.):

„Комисията по правни въпроси реши:

2.1. Необходима е законодателна промяна за пълно и цялостно уреждане статута и възнагражденията на вещите лица.“

⇒ Обобщени предложения на експертна кръгла маса за решаване на проблемите на съдебните експертизи (СЮБ, м. Ноември 2013 г.):

„Участниците във форума

- като отчитат предложенията, препоръките, изводите, становищата и констатациите, направени по време на експертната кръгла маса, организирана от Министерството на правосъдието, Висшия съдебен съвет и Съюза на юристите в България по проблемите на съдебните експертизи;*
- като имат предвид ролята и значението на вещите лица за повишаване на ефективността на правораздаването;*
- като съзнават нуждата и необходимостта вещите лица да запазят своята независимост, да защитават професионалните си интереси, да повишават квалификацията си и да съблюдават моралните и етичните норми;*
- като оценяват значението и ролята на съдебните експертизи за подобряване качеството и срочността на съдебните актове, и развитието на правораздаването в съвременната правова държава,*

Предлагат:



1. **Да се разработи, обсъди и приеме нова нормативна уредба на материята за вещите лица и съдебните експертизи. Със закон да се регулира дейността на вещите лица и изискванията за изготвяне на съдебните експертизи (вкл. и в сферата на досъдебното производство), доколкото касаят основни обществени отношения, които се поддават на трайна уредба (чл. 3, ал. 1 от Закона за нормативните актове).**
.....“

⇒ Публикации:

- „Съдебните експертизи също са проблем на съдебната реформа, и то решаващ“ (автор зам.министър на МВР Веселин Вучков“, сп. „Правен свят“, 2012 г.):
„90 % от съдебната реформа ще се случи, ако се решат такива дребни неща, като например проблемът с експертизите. Не винаги нещата се решават с революции, като например големи промени в процесуалните, материални и устройствени закони.
Един от най-големите проблеми на съдебната система е проблемът "съдебни експертизи" и това ще го потвърди всеки магистрат и дознател в България. Крайно време е нещо да се случи, не само да говорим за Закон за съдебната власт. Разбира се, важна тема е как се назначават съдии, прокурори и следователи, но това не променя факта, че никой не поставя и не търси никакво решение на въпроса с експертизите – един огромен системен проблем на съдебната система, в частност и на МВР, защото МВР е основен потребител на експертизите.
Не може всеки да мисли за себе си по проблема с експертизите - прокуратурата за себе си, съдът за себе си, полицията за себе си... Това е елемент на съдебната реформа. Министерството на правосъдието и другите ангажирани институции трябва да намерят решение на този изключително важен проблем.“
- „Съдебни експертизи - обща и специална част“, проф. д-р Петър Цанков:
„Необходимо е приемане на закон за съдебната експертиза, в който да се кодифицират разпръснатите закони и подзаконови актове, с което ще се осигури необходимото единство на института на съдебната експертиза.“
- „Държавата експертно мотае вещите лица“ (автор Ирина Матеева, в-к „Банкеръ“, 2014 г.):
„Постигнато бе уж съгласие по основния въпрос - за създаване на Закон за експертизите и вещите лица, който да уреди разпиляната в различни закони и наредби материя, но до ден днешен нищо не е последвало. Последно през ноември миналата година правосъдният министър Зинаида Златанова обяви, че работна група във ведомството работи по създаването на нормативната



уредба, регулираща дейността на вещите лица. Не стана ясно обаче закон ли се пише, или както обикновено, се умуват промени на парче. Златанова наблегна единствено на липсата на етичен кодекс на експертите, свързвайки го със скандални откази на вещи лица да поемат възложени им експертизи. Ще рече - пак се гледа следствието, не причината.

В юридическите среди се говори обаче, че закон за експертизите и вещите лица не се приема заради нежеланието да се сложи повече ред в дейността им. Става въпрос за по-прецизен подбор и за засилена отговорност, скрепени със съответните санкции. Недобросъвестното нещо лице може буквално да обърне наопаки делото с експертизата. Самите вещи лица са наясно какво вършат някои техни колеги и също отдавна настояват за приемане на закон и за налагане на държавен стандарт за съответните специалности. Държавата обаче нещо се помайва и експертно мълчи.“

- „Вещите лица и експертизата – безтегловно движение в улица без изход“ (автор Венцислав Петков, 2013 г.)
„Един от изходите за излизане от сегашната патова ситуация с експертите и експертизата е да се приеме закон за вещите лица, който да обхване цялостната регулация на материята по този проблем, разписвайки по-подробно критериите за техния подбор, задълженията им и т.н.“

2. Как да оптимизираме характера на отношенията, които възникват по повод извършването на съдебни експертизи? (Предложение 2.)

Както е посочено и по-горе (Проблем 20.), според Конституцията на Р. България:
чл. 48 (4) *Никой не може да бъде заставян да извършва принудителен труд.*

.....

чл. 61 *Гражданите са длъжни да оказват съдействие на държавата и обществото в случай на природни и други бедствия при условия и по ред, определени със закон.*

.....

Аналогично положение се съдържа и в Европейската конвенция за правата на човека:

чл. 4, т. 2 *Никой не може да бъде заставян да извършва принудителен или задължителен труд.*

.....

В противовес на тези положения, съдебната практика у нас определя правоотношенията между вещото лице и назначаващия го орган като развиващи се въз основа на норми от административноправен характер:

„Основна характеристика на административното правоотношение е



съществуването на власт и подчинение, като съдържание на правоотношенията. Отношението на власт и подчинение означава, че на тези административни актове се дължи подчинение. С акта за назначаване на вещото лице посочените в чл. 149 и чл. 150 НПК права и задължения намират своята конкретна и непосредствена реализация – с него се възлагат конкретни права и задължения на административноправния субект вещо лице. Неизпълнението от страна на вещото лице на възложените му конкретни права и задължения водят до възможността действащият при условията на оперативна самостоятелност орган да наложи съответна на провинението глоба, която може да бъде отменяна единствено от налагащия я орган.“

В повечето от страните от ЕС отношенията, които възникват по повод възлагането и извършването на съдебни експертизи, се считат за доставка на услуга – видно и от съдебните решения на ЕСПЧ по съединени дела № С-372/09 и С-373/09:

„.....съгласно постоянната съдебна практика основната характеристика на възнаградението се състои в това, че то представлява насрещната икономическа престация за разглежданата услуга — насрещна престация, която по принцип се определя между доставчика и получателя на услугата.“

„.....обстоятелството, че вещото лице изпълнява задачата си само ако е назначено от съд, който определя параметрите ѝ, не създава същностна разлика между тази функция и класическите договорни отношения в областта на доставките на услуги.“

„.....във всеки отделен случай възложената задача на специалист, назначен от юрисдикция като вещо лице, в рамките на спор, с който тя е сезирана, представлява доставка на услуги по смисъла на член 50 ЕО, съответстващ понастоящем на член 57 ДФЕС.“

(ПРЕДЛОЖЕНИЕ 2.)

Доколкото е приемливо запазването на административноправните отношения по повод възлагането и извършването на съдебни експертизи в наказателния и в административния процес, то в гражданския процес (особено по търговски дела), където частноправни субекти спорят за решаване на възникнали между тях проблемни взаимоотношения, е напълно допустимо съдебната експертиза да се дефинира и възприема като доставка на услуга.

Поради горното предлагаме въвеждането на дейността по изработване на съдебни експертизи в гражданския процес да бъде определена за доставка на услуга, като извършването ѝ се допуска от съда, но отношенията между искащата страна и съдебния експерт се уреждат помежду им.

(Решение на Проблем 20. – частично)

(ЕФЕКТ 2.1.)

Преодоляване на спорния в теоретичен план момент, че съдебната експертиза се



явява доказателство (доказателствено средство), което се намира на разположение на съда. Необяснимо остава в сегашната ситуация, защо съдията има право да откаже на страните назначаването на експертиза, когато се знае, че същият не може да откаже допускането на представените доказателствени средства, например писмени документи.
([Решение на Проблем 1.](#))

(ЕФЕКТ 2.2.)

Отпада необходимостта съдията да извършва избор на вещо лице, преценявайки неговата квалификация и компетентност по отношение на сложността и спецификата на съдебната експертиза.
([Решение на Проблеми 11. и 12.](#))

(ЕФЕКТ 2.3.)

Отпада необходимостта съдията да определя срок за извършване на експертиза, предмета и задачите към експертизата, съобразявайки обема на необходимата за извършване работа, а също и нейната сложност и специфика.
([Решение на Проблеми 13., 14. и 17.](#))

(ЕФЕКТ 2.4.)

Отпада необходимостта съдията да определя първоначален и впоследствие окончателен депозит, оценявайки и остойносттавайки необходимия ресурс за извършването на експертизата.
([Решение на Проблеми 25., 26., 27. и 29.](#))

(ЕФЕКТ 2.5.)

Отпада една значителна административна тежест за съдилищата да извършват следене и обработка на депозити за експертизи, както и разплащания на вещи лица, което би се отразило в намаление на бюджетните разходи за издръжка на органите на съдебната власт.

3. Как да повишим ефекта от ползването на експерти в съдебния процес? (Предложения 3. и 4.)

3.1. Чрез въвеждането в съдебния процес у нас на фигурата на „вещите свидетели“ (ПРЕДЛОЖЕНИЕ 3.)

Вещи свидетели (експерти-свидетели/expert-witnesses) се ползват в повечето от правните системи на европейските страни – според проведено проучване от Европейската комисия за ефективност на правосъдието (CEPEJ) → в 32 от общо 45 страни, включени в



извършено проучване⁸.

Вещите свидетели се определят от СЕРЕЈ като експерти, които по искане на страните в процеса представят експертиза в подкрепа на излагани от някоя от страните аргументи.

Вещите свидетели са били познати и на българския съдебен процес.

Според акад. С. Павлов: „Лицата, които благодарение на техническата си и научна подготовка са направили някои наблюдения (преди процеса) и по-късно бъдат поканени да ги изложат пред съда, не са експерти, а особен вид - т. нар. вещи (технически) свидетели.“

„Вещи свидетели, а не експерти, се явяват всички лица, които са извършили една извънсъдебна експертиза и впоследствие, при разглеждането на делото, са призовани от съда, за да изложат констатациите и преценките, които са направили при извършването на експертизата си.“ (Манцини)

(ЕФЕКТ 3.1.)

Допускането на вещи свидетели би разширило профила на експерти, които могат да допринесат за бързото и обосновано разрешаване на случаите, с които е сезиран съда.

(ЕФЕКТ 3.2.)

Вещите свидетели биха били изключително полезни да представят сведения за експертизи, възложени и извършени в други процеси (данъчни, митнически, пред КЗК и КФН).

(ЕФЕКТ 3.3.)

Съдебният процес у нас би се хармонизирал в аспекта лица, участващи в процеса, със съдебните системи, приложими в болшинството от другите европейски страни.

3.2. Чрез допускане възлагането на съдебни експертизи на организации на съдебни експерти.

При възлагането на сложни и специфични съдебни експертизи (колективни, комплексни), свързани с обработката на значително количество документация, както и изискващи ползването на специфична техника за направата на замервания, тестове и/или лабораторни изследвания, е особено проблематично създаването от съда, чрез назначаване на произволно избрани и посочени от него вещи лица, на т. нар. „случаен колектив“.

⁸ Таблица 1. от Междинен доклад (2) по Проекта,



(ПРЕДЛОЖЕНИЕ 4.)

Да се регламентира възможността съдебна експертиза да се възлага на организации на съдебни експерти.

(ЕФЕКТ 4.1.)

Технологично оптимизиране на дейността по извършване на съдебни експертизи. Прецизиране на лицата, имащи необходимата квалификация и опит, с възможности за даване на компетентно заключение.

[\(Решение на Проблеми 11. и 12.\)](#)

(ЕФЕКТ 4.2.)

Извършване на експертизите в по-кратък срок и при ползване на необходимото ресурсно обезпечение.

[\(Решение на Проблем 14.\)](#)

(ЕФЕКТ 4.3.)

По-качествени съдебни експертизи и в по-кратък срок за нуждите на съдебния процес.

[\(Решение на Проблем 18.\)](#)

4. Как да повишим качеството на експертния продукт? **(Предложения 5., 6., 7. и 8.)**

4.1. Чрез подобряване подбора на специалистите, включвани в регистририте на вещи лица.

Целесъобразно би било в комисиите, преценяващи качествата и компетентността на кандидатите за вещи лица, да се включват и представители на професионални и съсловни организации, с доказан опит и предмет на дейност в сферата на съдебно експертизиране.

(ПРЕДЛОЖЕНИЕ 5.)

Да се регламентира участието на представители на професионални и съсловни организации в комисиите, утвърждаващи специалисти за включването им в регистри на съдебни експерти.

(ЕФЕКТ 5.1.)

Ще бъде преодолян формализмът (документалния подбор) при съставянето на регистри на съдебни експерти.

[\(Решение на Проблеми 2. и 3.\)](#)



4.2. Чрез включването в регистрите на лицата, на които се възлага извършването на съдебни експертизи, и на организации на съдебни експерти.

Както бе посочено и по-горе, с усложняването на обществените отношения и все по-широкото навлизане на иновативни технологии и научни постижения, значително се усложняват задачите, които трябва да бъдат решавани чрез съдебни експертизи.

Все по-често за формулирането на заключения по сложни и специфични експертизи се налага ползването на по-големи ресурси, с каквито отделните експерти не разполагат (справочни база данни, специализирана техника и други).

(ПРЕДЛОЖЕНИЕ 6.)

Да се регламентира включването на организации на съдебни експерти в регистрите на лицата, на които се възлага извършването на съдебни експертизи.

(ЕФЕКТ 6.1.)

Оптимизиране на регистрите на съдебните експерти и създаване на предпоставки за избор и възлагане, респективно извършване в съкратени срокове и с необходимото качество на сложни и специфични експертизи.

(ЕФЕКТ 6.2.)

Редуциране вероятността от необходимост за извършване на допълнителни и повторни експертизи, което съответно намалява разходите по делото и сроковете за решаването му.

(ЕФЕКТ 6.3.)

Регистрите на съдебните експерти у нас биха се хармонизирали с регистрите, ползвани в съдебните системите на други европейски страни.

4.3. Чрез повишаване на изискванията, на които трябва да отговарят специалистите, включвани в регистрите на съдебните експерти.

Видно и от определението, дадено в Наредба № 2/2015 г. на Министъра на правосъдието за вписването, квалификацията и възнагражденията на вещите лица, дейността по извършване на съдебна експертиза се определя като „процесуално регламентирана дейност“.

(ПРЕДЛОЖЕНИЕ 7.)

Да се изисква от лицата, вписвани в регистрите на съдебните експерти, да притежават основни познания за процесуалния характер на съдебния процес.



(ЕФЕКТ 7.1.)

По-прецизно експертно заключение, отговарящо на същностните характеристики на съдебния процес и влизашите в орбитата му доказателства и доказателствени средства.

[\(Решение на Проблем 10.\)](#)

4.4. Чрез стандартизиране на дейността по извършване на съдебни експертизи.

Въвеждането на стандартизирани форми и процедури за извършване на съдебни експертизи е необходимост, характерна за всеки специфичен вид експертна и оценителна дейност.

(ПРЕДЛОЖЕНИЕ 8.)

Да се разработят и въведат примерни стандарти за формата и съдържанието на съдебните експертизи по отделни научни области, както и процедури за тяхното извършване.

(ЕФЕКТ 8.1.)

Систематизиране и опростяване на експертните заключения и възможност за лесното им възприемане от възлагащия орган, а също и от страните в процеса.

[\(Решение на Проблем 21.\)](#)

5. Как да се извършва адекватна оценка и остойностяване на съдебната експертиза? (Предложения 9., 10. и 11.)

5.1. За оценката на извършени експертни услуги са общоизвестни и приложими множество методи на остойностяване, базирани на разходоориентирани, пазарни или приходни подходи.

У нас е възприет разходоориентираният подход чрез прилагането на фиксирана часова ставка за остойностяване на положен труд и компенсиране на разходите при представяне на разходооправдателни документи.

(ПРЕДЛОЖЕНИЕ 9.)

Да се регламентира, че насрещната престация за извършена съдебна експертиза е трикомпонентна, включваща: възнаграждение за положен труд, обезщетение за неосъществяване на обичайната трудова дейност, и компенсиране на необходимо-присъщи разходи, свързани с извършване на експертизата.



(ЕФЕКТ 9.1.)

Чрез въвеждането на справедлива система на заплащане за трудовата заетост на съдебния експерт → привличане на по-високо квалифицирани експерти за осъществяване на такъв вид дейност, респективно повишаване качеството на съдебните експертизи и съкращаване сроковете за извършването им.

[\(Решение на Проблеми 24. и 25.\)](#)

5.2. Въведените критерии и показатели за оценка и остойностяване на трудовата заетост на съдебния експерт за извършване на съдебна експертиза, следва да са еднакво обвързващи както за възлагащия орган, така и за експерта.

(ПРЕДЛОЖЕНИЕ 10.)

Да се предвиди специален ред за обжалване на актове и действия, накърняващи права и интереси на съдебните експерти.

(ЕФЕКТ 10.1.)

Чрез предвидена възможност за защита на участието в съдебния процес и на заплащането за трудовата заетост на съдебния експерт → привличане на по-високо квалифицирани експерти за осъществяване на такъв вид дейност, респективно повишаване качеството на съдебните експертизи и съкращаване сроковете за тяхното извършване.

[\(Решение на Проблем 29. и 34.\)](#)

5.3. Известно е от икономическата теория и практика, че за сделки, по които се извършват плащания, е от значение не само цената, но и условията на плащане.

Предвиденият в чл. 27, ал. 1 от Наредба № 2/2015 г. за вписването, квалификацията и възнагражденията на вещите лица срок за заплащане на съдебния експерт за извършена експертиза – 60 дни след приемане на експертизата, е необоснован и прекалено дълъг. Още повече, че е общоприета съдебна практика устното изложение по заключението на експертизата да се разглежда в съдебно заседание след провеждането на разпити на свидетели, т.е. значително отдалечено във времето след предаване на експертното заключение.

(ПРЕДЛОЖЕНИЕ 11.)

Да се заплаща на съдебния експерт за извършена експертиза в срок до 60 дни от предаването ѝ, в съответствие с Директива 2011/7/ЕС на Европейския парламент и на Съвета, като за забавяне в плащането се дължи лихва.



(ЕФЕКТ 11.1.)

Чрез предвидена възможност за заплащането за трудовата заетост на съдебния експерт в разумен срок → привличане на по-високо квалифицирани експерти за осъществяване на такъв вид дейност, респективно повишаване качеството на съдебните експертизи и съкращаване сроковете за извършването им.

[\(Решение на Проблем 30.\)](#)

6. Как да се извършва ефективно наблюдение и контрол на дейността на съдебните експерти, които да осигуряват подобряване на съдебното експертизиране? (Предложение 12.)

Както се изяснява в теоретичен план, според съвременните схващания за същността на съдебната експертиза, тя представлява един оригинален институт, който се отличава от всички други по свой строеж и процесуални задачи. Съдебният експерт е подчинен на особен, специфичен за него процесуалноправен режим, различен от този на всички други участващи в процеса лица. Това отрежда и отделно, самостоятелно място на института на съдебната експертиза в системата на действащото процесуално право.

Опитите в периода след 1990 г. института на съдебната експертиза да се контролира и нормативно регулира от/чрез органите на съдебната власт – предмно с актове на принуда, имат за резултат регресивни тенденции и все по-малък ефект на съдебната експертиза за реформирането и подобряване на съдебния процес, респективно на удовлетвореността на обществото от него.

Наблюдение и статистическа обработка на данни за съдебните експерти и съдебните експертизи не е нормативно предвидено в задълженията на нито един орган на съдебната власт, не се извършва и най-често е предмет на интерес от журналистически публикации по конкретни поводи.

(ПРЕДЛОЖЕНИЕ 12.)

Наблюдение и контрол за дейността по възлагане и извършване на съдебни експертизи да се осъществява от орган, включващ представители на съдебната власт (ВСС), на изпълнителната власт (МП), и на представители на организации на съдебни експерти.

Правата, задълженията и отговорностите на този орган да са надлежно регламентирани в Закона за съдебната експертиза, в това число относно:

- **подбор и оценка на специалисти и на организации на съдебни експерти при включването им в регистри на съдебните експерти,**

[\(Решение на Проблеми 2. и 3.\)](#)



- организация на мероприятия за повишаване на квалификацията на съдебните експерти, в т.ч. и процесуалноправни познания,
([Решение на Проблеми 6. и 10.](#))
- подпомагане на органите на съдебната власт при избора на изпълнители на особено сложни и специфични експертизи,
([Решение на Проблеми 11., 14. и 18.](#))
- разработване и внедряване на стандарти за извършване на съдебни експертизи, в т.ч. и етични стандарти,
([Решение на Проблеми 21. и 33.](#))
- отчитане на данни и техен анализ за подобряване на дейността по извършване на съдебни експертизи,
- разработване на критерии за специфичност и сложност на съдебните експертизи,
([Решение на Проблем 22.](#))
- разработване на методология за оценка и остойностяване на заплащането за извършени съдебни експертизи,
([Решение на Проблеми 24., 25., 26. и 27., 28., 31.](#))
- хармонизиране на изискванията за българските спрямо европейските изисквания към съдебните експерти,
- други, свързани с дейността по възлагане и извършване на експертизи;

(ЕФЕКТ 12.1.)

Ясно определен адресат, към който следва да се отнасят за разглеждане и решаване проблемите с отношение към развитието на института на съдебната експертиза.

([Решение на Проблем 35.](#))